

УДК 82–4.161.2.73

**Ю. Бойчук
Н. Левченко**

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – КЛЮЧОВА ПОСТАТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ДУХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ

Протягом трьохсот років світ сприймає Сковороду як новочасного поета-містика, фундатора української “філософії серця”, мислителя, християнського філософа, який окреслив гуманістичні контури української ідентичності. Саме тому росія, намагаючись знищити Україну й українців в нинішній російсько-українській війні, прицільно вдарила ракетами в ніч на сьоме травня по будівлях, безпосередньо пов’язаних з постаттю Григорія Сковороди, який був, є і завжди буде віддзеркаленням ментальності українського народу, – Національному літературно-меморіальному музею Г. С. Сковороди в Сковородинівці, а в ніч на сьоме липня – по Харківському національному педагогічному університету, який носить ім’я Сковороди. В обох закладах чудом в епіцентрі вибухів вціліли пам’ятники українського барокового інтелектуала, ніби заохочуючи нас, його нащадків, множити подібні чудеса, зберігаючи найменші паростки пам’яті про нього.

А заохочувати, спонукати, інколи навіть примушувати збирати крихтами й берегти своє нам, якщо ми хочемо не лише вижити, а й успішно розвиватися після нашої перемоги над російськими загарбниками, нам таки доведеться.

DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1076.2024.1.103.07>

© Бойчук Ю. Д., 2024

© Левченко Н. М., 2024

На жаль будинок у Бабаях, де Григорій Сковорода зупинявся погостювати у свого учня, священника Якова Правицького, перебуває в напівзруйнованому стані, хоча по ньому били не російські ракети, а наша, українська, холодна байдужість. Одна його частина після низки пожеж стоїть з розкритим дахом, а у другій його частині досі живуть кілька родин. Занедбана споруда є історичною пам'яткою лише місцевого значення. Можливо, за умови надання їй статусу національної пам'ятки справа збереження пам'яті про Григорія Сковороду зрушилася б з мертвої точки.

Була велика надія на ювілейний трьохсотий рік народження українського філософа-богослова, але завадила повномасштабна війна, яку активізувала росія.

З кожним днем величезних руйнувань, яких Україна зазнає внаслідок російської агресії, зростає важливість найдрібніших пов'язаних з діяльністю видатних людей минулого артефактів, які відповідають на питання ким ми були, відколи ми були, якими ми були, які проблеми нас хвилювали, які культурні досягнення ми мали, з якими історичними надбаннями прямуємо в майбутнє?

Будинок в Бабаях має неабияке значення в площині пізнання художнього світу Григорія Сковороди. Історики зазначають, що саме тут Григорій Сковорода написав «Байки Харківські».

Професор Л. Ушкалов в інтелектуальній біографії письменника «Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди» частково це твердження спростував і уточнив. На його переконання, перші п'ятнадцять байок циклу «Басни Харьковскія» Сковорода написав улітку 1769 року, мешкаючи в Гужвинському, що належало дідичам Земборським.

Перебуваючи в Бабаях у першій половині 1774 року, філософ написав ще п'ятнадцять езопівських байок й уклав

збірку під назвою «Басни Харьковскія», хоча сама назва, можливо, Сковороді не належить.

Бабаївський цикл байок увиразнив досвід роботи Сковороди над філософськими діалогами, тому мораль, або “сила”, цих творів часом перевершує за обсягом саму фабулу і нагадує філософський текст за стилістикою.

20 червня 2024 року у селищі Бабаї на Харківщині Харківським національним педагогічним університетом імені Г. С. Сковороди спільно з Університетом Григорія Сковороди в Переяславі, фондом Миколи Томенка «Рідна країна», Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Тараса Шевченка, Національною академією педагогічних наук України, товариством «Знання» України та Височанською селищною радою було організовано й проведено Всеукраїнський круглий стіл «Людське буття у спадщині Григорія Сковороди», присвячений 250-річчю від дня написання «Байок Харківських».

Сьогодні Г. Сковорода – світоч, який, як ніколи, об’єднує націю у священній війні за свободу і українську ідентичність. Сучасне суспільство сприймає Г. Сковороду як фундатора української «філософії серця», мислителя, який питомо вторував східнослов’янську стежину осягнення реальності, був ключовою постаттю у всій нашій духовній традиції від давнини і донині, перу якого належить енкамі вольності під назвою «De librtate», у якому мотив «золотої вольності» (*aurea librtas*), добре знаний в українській бароковій літературі, вславлював боротьбу України за свободу, а образ Богдана Хмельницького змальовувався як «батько вольності» і Божий обранець, котрий виводив український народ із чужинської неволі, якнайповніше відображає прагнення мужніх і героїчних громадян Міста-Героя Харкова, які відважно борються з російськими окупантами.

Нині, коли точиться кровопролитна війна з російськими загарбниками, які зазіхнули не лише на територію України, але й на свободу всього українського народу, вага сучасної інтерпретації концепту свобода у творчості давнього українського філософа Г. Сковороди зросла в рази.

Попри всі воєнні лихоліття поранений, зруйнований Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, стікаючи кров'ю в прифронтовому Місті-Герої Харків, продовжує навчати, виховувати, волонтерити, воювати, організовувати наукові конференції, видавати монографії, фахові журнали, підтримувати міжнародні освітні зв'язки, надавати допомогу освітнім закладам, учням, батькам, вчителям в єдиному на прифронтовому сході України освітньому Сковорода-хабі, що ХНПУ ім. Г. Сковороди не варто заважати й надалі сумлінно виконувати свою роботу, формувати нову особистість вчителя з високим фаховим рівнем, з осердям української ідентичності, з глибоким усвідомленням патріотизму, найвищої цінності людського життя – свободи в контексті вчення українського барокового гуманіста Григорія Сковороди про любов, щастя, самопізнання, сродність.

Усвідомлюючи своє покликання й часове призначення пробудження духу нації, Григорій Савич Сковорода кожним словом, кожним кроком, кожним помислом виконував свою місію. У поезії Г. Сковороди звучать мотиви спокою, щастя, рустикального раю, христоподібності, аскетичного змагання зі світом, плоттю й дияволом – всі ці явища відчують на собі харків'яни в сучасних умовах жакіть війни.

Творчість Григорія Сковороди стала знаковою в історії української літератури. Вона є такою ж вагомою в Україні, як творчість Джона Мільтона в Англії, Ангела

Сілезія – в Німеччині, Яна Амоса Коменського – в Чехії, Торквато Тассо – в Італії, Кальдерона де ла Барка – в Іспанії.

Так само, як Джон Мільтон, у своїх творах Григорій Сковорода шкодував за втраченим раєм і вказував людині шлях його повернення, як Ангел Сілезій, – захоплювався містикою, як Ян Амос Коменський, – переймався принципами виховання дітей, як Торквато Тассо, – високо поцінював античність, як Кальдерон де ла Барка, – часто вдавався до вербалізації діалогічного мислення.

Ба більше, Григорій Сковорода є унікальним представником старої потужної української культури. Сковородинські діалоги, трактати, притчі, листи, пісні, байки завершили добу українського бароко, а водночас і епоху барокової літератури всієї Європи.

Г. Сковорода залишається ключовою постаттю в літературі українського бароко і у всій нашій духовній традиції від давнини до сучасності.

Він прикладом власного життя канонізував високі моральні принципи: волелюбність, твердість духу, гідність, щирість, добролюбство, прагнення мудрості, надійність, любов до ближнього. Цим утверджувалися моральні підмурки нового українського суспільства. Творча спадщина великого філософа стала невичерпним джерелом мудрості й життєдайної наснаги для українського народу на довгі-довгі віки. Вона злободенна й сьогодні. Глибокий і всеохопний гуманізм Григорія Сковороди з його прагненням до абсолютної свободи після нашої перемоги в російсько-українській війні, поза сумнівом, стане символом українського толерантного й водночас звияжного народу, а також візитівкою Харкова.

Важливість творчості Сковороди у визначенні української національної ідентичності, позитивного

всебічного розвитку як конкретної особистості, так і всього українського народу, більш за все, усвідомлюють рашисти, які, не змігши викрасти й привласнити спадщину українського барокового філософа, намагаються нищити будь-яку пам'ять про неї, розуміючи, що гуманістичне вчення Сковороди є потужною інтелектуальною зброєю України в боротьбі з російськими окупантами.

Першочергове завдання українських науковців – завадити такому нищенню.

За результатами роботи круглого столу «Людське буття у спадщині Григорія Сковороди» було ухвалено резолюцію про необхідність особливої підтримки органами державної влади України, українськими та світовими спільнотами тих науково-освітніх закладів України, які вивчають і популяризують інтелектуальну спадщину Григорія Сковороди.

Рукопис есею отримано 12 липня 2024 року.

Рукопис затверджено до публікації 06 вересня 2024 року

Інформація про авторів

Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

E-mail: rector@hnpu.edu.ua

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>

Boychuk Yuriy Dmytrovych Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Rector of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University;

E-mail: rector@hnpu.edu.ua

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>

Левченко Наталія Микитівна, доктор філологічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, професор кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди.

E-mail: NatLevchenko@hnpu.edu.ua

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7535-6330>

Nataliia Mykytivna Levchenko, doctor of philological sciences, professor, academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine, professor of the Department of Ukrainian Literature and of journalism named after professor Leonid Ushkalov of Kharkiv National Pedagogical University named after G. Skovorody.